

FRANCE KIDRIČ

Korespondenca Janeza Nepomuka Primca 1808—1813. (Korespondence pomembnih Slovencev. 1.) Izdalo Znanstveno društvo v Ljubljani. 1934. 8°. 203. str. — V zgodovini Slovencev, ki so brez lastne države, vse do 1918 bili »obsojeni na molk v posvetu narodov«, kakor pravi Župančič, gre pismom in spominom naših vodilnih osebnosti razmeroma mnogo večji pomen in važnejše mesto ko drugod. Nimamo diplomatskih aktov, zato zaslužijo tem večje upoštevanje drugi dokumenti, ki tvorijo naša »monumenta historica«; med temi pa so pisma in spomini naših pisateljev, umetnikov, gospodarskih in političnih javnih delavcev brez dvoma med najpomembnejšimi. Zato je treba pozdraviti ustanovitev nove zbirke, ki bodi posvečena izključno objavi pomembnih korespondenc; s to zbirko je Znanstveno društvo v Ljubljani ustvarilo možnost, da se sistematično in v večjem obsegu ko doslej začne izrabljati eden najvažnejših virov naše preteklosti.

Primčeva korespondenca, ki je izšla kot prva knjiga novo ustanovljene zbirke in ki obsega 40 pisem Primca samega in 25 dopisov njemu, vsebuje bogate doneske k zgodovini našega preporoda. Po pravici pravi prof. Kidrič, ki je izdajo oskrbel, na str. 12, da »skoraj sleherni izmed problemov, ki je 1808—1813 razpravljala o njih slovenska preporodna generacija, dobiva v ohranjeni Primčevi korespondenci kako novo ali celo prvo osvetljavo.« Bilo bi težko v par stavkih izčrpati misli, ki so jih navdušeni dopisniki izmenjavali med seboj o raznih, za njihovo dobo perečih vprašanjih: o negi slovenščine v knjigi in šoli, o svojih literarnih prizadevanjih, o zanimanju za narodne šege, narodno blago itd. — a bilo bi tudi nepotrebno: storil je to že Kidrič sam v 4. snopiču svoje Zgodovine slovenskega slovstva, kjer je v obravnavi razdobja 1808—1813 gradivo, ki ga naša knjiga nudi, vsestransko izrabljeno in strajeno v nazorno sliko.

Glede ureditve in znanstvene opreme objavljenega gradiva je izdaja vzorna. Kot okvir, v katerega so pisma postavljena, služita uvodno in zaključno poglavje: Primic ob začetku svojega dopisovanja in pregled njegovih pisemskih zvez — Primic ob zaključku svojega dopisovanja in njegova in njegove korespondence končna usoda. Vse to se z osrednjim delom, s pismi samimi, družijo v skladno organsko celoto.

Prav posebno pa se izdaja odlikuje po vestnem in izčrpnem komentarju, v katerem je pojasnjeno skoraj vse, kar količkaj potrebuje pojasnila. Le nekaj podrobnosti je ostalo nedoğnanih, a še na te je večinoma posebe opozorjeno. Pripomniti bi se dalo, da je od pesmi, navedenih na str. 188, »Süsse, heilige Natur« napisal znani tovariš mladega Goetheja, nekdanji član »Haina« v Göttingenu in poznejši konvertit, grof Friderik Leopold Stolberg. Glede »Mäne«, ki je na str. 168 ostala brez točneje opredelitve, se nehote vsiljuje misel, ali ni bila to morda Jarnikova »Mina«, ki jo je Primic dobil od Jarnika obenem z 21 drugimi pesmimi spomladi 1811 (str. 78) in jo je torej pri sestavljanju Nemško-slovenskih branj imel na razpolago. Sicer je ljubavna vsebina proti taki domnevi res pomislek, ali ne sme se prezreti, da so Branja, čeprav prvotno namenjena šolski mladini, v svoji končni obliki izšla kot pomagalo za pouk slovenščine na graški stolici in jih je avtor v ta namen razširil z vajami, »tudi za odrasle ne nezanimivimi«, kakor pravi v predgovoru

sam (str. 6). Gotovo je tudi še s tega vidika izbor ljubavne pesmi za takratne pojme nenavaden, a to, da je cenzura od Primca izbrano »Mino« iztrebila (»ausgemärzt«), ravno kaže, da je tu Primic segel po nečem, kar z običajnim takratnim pojmovanjem ni bilo v skladu. Še en moment govori za to, da bi utegnila »Mina« biti Jarnikova: ravno Jarnik je v Branjih razmeroma bogato zastopan in Primic ga je naravnost obsul s pohvalo. — Od tiskovnih napak, ki so ostale nepopravljene, moti stvarno napačna letnica na str. 190: članek »Vorlesungen« je objavil »Der Aufmerksame« 28. aprila 1812, ne 1813. Nerodna pomota se je vtihotapila v citat iz Vodnikove Pismenosti na str. 173, kjer je S (bohoričice) štirikrat tiskan kot f. A v primeri z obilico pojasnil in dognanj, ki jih izdaja nudi, so navedene malenkosti komajda vredne omembe.

Tehtnejša pa se mi zdi pomanjkljivost izdaje v neki drugi točki: v tem, da v njej Primčeva pisma, torej ravno pisma osrednje osebnosti, niso vsa objavljena v celoti, ampak deloma samo v posnetkih. Velja to za 7 pisem, ki jih je objavil svojčas Jagić v Iztočnikih, za eno pismo, ki ga je objavil Pintar v Archivu, in za obsežno, še neobjavljeno pismo, poslano Marianni von Schick 30. decembra 1811. Prvih 8 pisem Kidrič načeloma ni ponatisnil, ker so bila že objavljena, pismo Marianni pa se mu je za celotno objavo zdelo »zaradi zmedenosti in ponavljanja« preobširno, tako da bi obsegalo »v tisku več od pole« (prim. prvi dve točki načel, po katerih je izdaja izdelana, str. 14). Odločala je torej težnja po ekonomiji. Načelno je to brez dvoma pravilno in upravičeno, zlasti pri nas, kjer je sredstev malo, dela pa veliko. Vendar je vprašanje, ali je to načelo prav v našem slučaju bilo na mestu. Šlo je za končno izdajo, s katero je obravnavana snov enkrat za vselej izročena znanstveni javnosti in bilo bi pač bolj opravičljivo, ob tej edinstveni priliki »zagrešiti« par ponatisov, ko pa pustiti zbirko nepopolno. To tem bolj, ker bi bila v poštev prihajajoča pisma zahtevala kvečjemu dve do tri pole in ker spadajo vsebinsko med najvažnejša in najzanimivejša, zlasti pisma v Iztočnikih (prijatelju Zupanu). Prav iz njih odsevajo bistvene sestavine Primčevega značaja in naziranja s posebno jasnostjo in gotovo ni slučaj, da je Prijatelj v svojih Profilih za očrt Primčeve duševne fiziognomije dobil značilne poteze tako iz pisem v Iztočnikih kakor tudi iz pisma Marianni. Brez dvoma je ostala s tem, da teh pisem v naši zbirki ni, Primčeva slika nepopolna in manj izrazita, ko bi bila drugače. Škoda! Škoda tem bolj, ker razen tega posnetki kljub točnosti v poedinostih v celoti niso tako verni, kakor bi bilo želeti: vsebina v njih ni podana povsod v isti zaporednosti kakor v pismih, ampak razvrščena znatno drugače, zaradi česar so misli iztrgane iz prvotne logične povezanosti, v kateri jih je pisec napisal. S tem je značaj izvornika žal še bolj zabrisan.

Sicer pa je izdaja, kakor že rečeno, vzorna in bo vsakemu, kdor se bavi z dobo našega preporoda, dragocen vir. Janko Glaser.

FRANC DERGANČ

Svetozor. Prvi zvezek izbranih esejev. Ljubljana. 1936. Založila Učiteljska tisk. — Kako pa se izkopljemo sedaj iz tega usodnega zla, iz te degeneracije? »Vzgoja je tista skrivnost in vsemožna sila, ki ustvarja in oblikuje človeško dušo iz dednih dispozicij. Edino sredstvo za rešitev splošne krize je vzgojna realizacija nove zdrave in sočutne (podčrtal V. P.) duše z metodičnim ponavljanjem pravih reakcij.« Res je, vzgoja je mogočna sila. Toda